

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

GIREIDI YA 12

TSHIVENጁA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI ·A VHUVHILI (P2)

LUHUHI/ጁHAFAMUHWE 2018

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara 2^{1/2}

Bammbiri iጁi ጁi na masiaጁari a 24.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Ni humbelwa uri ni vhale sia%ari i%i nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.

2. Ni songo vhuya na edzisa u vhalo bammbiri %o%he. 1olani thebulu ya zwi re ngomu kha sia%ari %a 4 ni swaye nomboro dza mbudziso dzo vhudziswaho kha zwibveledzwa zwe na guda uno %waha. Nga murahu ha izwo, vhalani mbudziso idzo ni nange dzine na tama u dzi fhindula.

3. Bammbiri he%i %i na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A:	Vhurendi	(30)
KHETHEKANYO YA B:	Nganea KANA Foluku%oo	(25)
KHETHEKANYO YA C:	%irama	(25)

4. Fhindulani MBUDZISO 1HANU dzo fhelela: THARU kha KHETHEKANYO YA A, NTHIHI kha KHETHEKANYO YA B na NTHIHI kha KHETHEKANYO YA C nga n%ila i tevhelaho:

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

VHURENDI HO RANDELWAHO – Fhindulani mbudziso MBILI. VHURENDI VHU SONGO RANDELWAHO – Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE.

KHETHEKANYO YA B: NGANEA KANA FOLUKU·OO

Fhindulani mbudziso NTHIHI. I nga vha Nganea kana Foluku%oo.

KHETHEKANYO YA C: %IRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

5. KUNANGELE KWA PHINDULO KHA KHETHEKANYO YA B (NGANEA kana FOLUKU·OO) NA YA C (%IRAMA).

- Fhindulani mbudziso FHEDZI dza kha nganea/foluku%oo na kha %irama dze na guda.
- Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA C. Arali na fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA C.
- Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.

6. VHULAPFU HA PHINDULO

- Mbudziso ndapfu ya Vhurendi i tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 250 u ya kha a 300.
- Mbudziso ndapfu dza khethekanyo ya Nganea/Foluku ¼oo na ya ¶irama dzi tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 400 u ya kha a 450.
- Vhulapfu ha phindulo dza mbudziso pfufhi vhu tea u langwa nga maraga dzo ½ekedzwaho/avhelwaho. Phindulo dza vhalingiwa dzi tea u pfufhifhadzwa dza dovha dza livhanywa.

7. Tevhedzani ndaela dzo ½ekedzwaho mathomoni a KHETHEKANYO I°WE na I°WE nga vhuronwane.

8. Nomborani phindulo dza ½u kokotolo maelana na mutevhe wa u nombora wo shumiswaho kha i ¼i bambbiri ¼a mbudziso.

9. Thomani KHETHEKANYO I°WE na I°WE kha sia ¼ari ·ISWA.

10. Ndangatshifhinga yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A: I anganyelwaho u swika kha minetse ya 40

KHETHEKANYO YA B: I anganyelwaho u swika kha minetse ya 55

KHETHEKANYO YA C: I anganyelwaho u swika kha minetse ya 55

11. °walani nga vhudele, nahone zwi vhaleaho.

THEBU-U YA ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI			
Vhurendi ho randelwaho/vhonwaho: Fhindulani mbudziso MBILI DZI^oWE na DZI^oWE.			
NOMBORO YA MBUDZISO	LUSHAKA LWA MBUDZISO	MARAGA	NOMBORO YA SIA¹ARI
1. 'Ri bva kule'	Mbudziso ndapfu	10	6
2. 'Ramaremisa'	Mbudziso pfufhi	10	7
3. 'Ntendele ndi vhe tsumbanµila'	Mbudziso pfufhi	10	8
4. 'Ndi dakalo-zwililo'	Mbudziso pfufhi	10	9
NA			
Vhurendi vhu songo randelwaho: Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE.			
5. 'Mu kegulu na mugo wawe'	Mbudziso pfufhi	10	10
PFESANI: Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA B, ni tea u fhindula MBUDZISO PFUFHI u bva kha KHETHEKANYO YA C. Kha KHETHEKANYO YA B na KHETHEKANYO YA C, fhindulani mbudziso nthihi-nthihi u bva kha KHETHEKANYO iwe na iwe.			
KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKU-OO			
NGANEA: Fhindulani mbudziso NTHIHI u bva kha NGANEA dzo randelwaho.			
6. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso ndapfu	25	12
7. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso pfufhi	25	12
8. <i>Isha ¼a Mi¼odzi</i>	Mbudziso ndapfu	25	14
9. <i>Isha ¼a Mi¼odzi</i>	Mbudziso pfufhi	25	14
KANA			
FOLUKU-OO: Fhindulani mbudziso NTHIHI u bva kha FOLUKU-OO yo randelwaho.			
10. <i>Khuvhanganyo ya fo¼ukuloo</i>	Mbudziso ndapfu	25	16
11. <i>Khuvhanganyo ya fo¼ukuloo</i>	Mbudziso pfufhi	25	16
KHETHEKANYO YA C: ¶IRAMA			
Fhindulani mbudziso NTHIHI fhedzi u bva kha ¶irama dzo randelwaho.			
12. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso ndapfu	25	20
13. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso pfufhi	25	20
14. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso ndapfu	25	22
15. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso pfufhi	25	22

PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI.

A ni lavhelelwi u fhindula mbudziso MBILI ndapfu kana mbudziso pfufhi MBILI.

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Shumisani uyu mutevhe wa u sedzulusa uri ni vhe na vhu³/₄anzi ha uri no fhindula tshivhalo tsho teaho tsha mbudziso.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	TSHIVHALO TSHA MBUDZISO DZO TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO (v)
A: Vhurendi (Vhurendi ho randelwaho/ vhonwaho)	1–4	2	
A: Vhurendi (Vhurendi vhu songo randelwaho/vhonwaho)	5	1	
B: Nganea/Foluku ¹ / ₀₀ (Mbudziso ndapfu kana Mbudziso pfufhi)	6–11	1	
C: ¶irama (Mbudziso ndapfu kana Mbudziso pfufhi)	12–15	1	
<p>*PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, ni tea u vha na vhu³/₄anzi ha uri no fhindula mbudziso NDAPFU NTHIHI na PFUFHI NTHIHI. A ni tei u fhindula mbudziso ndapfu MBILI kana mbudziso pfufhi MBILI.</p>			

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**VHURENDI HO RANDELWAHO**

Fhindulani mbudziso MBILI dziꝑwe na dziꝑwe kha N₁A dzo vhudziswaho.

MBUDZISO YA 1: VHURENDI – MBUDZISO NDAPFU

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni kone u fhindula mbudziso yo vhudziswaho.

RI BVA KULE – NM Musehane

- 1 Mugumoni wa shango ¼a vhushayanµivho,
- 2 Ro phuphudzika ra vhuya ra tutuwa,
- 3 Ro tekateka na¼o ri tshi ¾o»a nµivho,
- 4 Ra thunyuwa ¼o no ri kovhelela,
- 5 Vha tshi vhona ri fhano,
- 6 Ri bva kule ha mashango.

- 7 Henengei vhubvani vhu sa sii muthu,
- 8 Ro pikanyedza zwi tshi ha¾a,
- 9 Phanµa tshedza tsha taidza,
- 10 Ra vha na fulufhelo ¼a u swika,
- 11 Ra lavhelela zwivhuya ro zwondolola,
- 12 Henefho nyawedzo ya vhutshilo ra lindela.

- 13 Muhuyu u tshi sala u tshi a½wa mahuyu,
- 14 Goni ¼i tshi sala ¼i tshi fhufha malegelegeni,
- 15 Makole o vhalo o vhone.
- 16 Ndi tshifhinga tshi elaho zwo¾he,
- 17 Ni si welewele tshifhinga ni songo »ivha,
- 18 Ngauri zwi bva kule.

- 19 Muthu a tshi sala a tshi pfi vhone,
- 20 Shango ¼i tshi dalafhala ¼a tswukuluwa,
- 21 Ndi tshifhinga tsha zwo¾he zwi tshilaho,
- 22 Zwo¾he zwi bva kule,
- 23 Vhutshilo hashu ho ralo-vho,
- 24 Ni si µipofudze ma¾o no ruµa.

Muꝑwali wa tshirendo/murendi u ¾oµou bvisela khagala muhumbulo wa uri u bvelela zwi a kon»a, zwi ¾o»a vhu»iimiseli na u kon»elela u swika u tshi bveledza/swikelela tshipikwa tshau.

Nga maipfi a u bva kha a 250 u swika kha a 300, ꝑwalani maanea ni tshi sengulusa n»ila ye murendi a shumisa ngayo vese/mitaladzi u bvisela khagala muhumbulo muhulwane wa itshi tshirendo.

[10]

MBUDZISO YA 2: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzo »isendekaho khatsho.

RAMAREMISA – Z Mutsila

- 1 Kha vha ntshe¼ele ½anga Vho-Nyamuofhe
- 2 Ndi yo lidza tshikona Thononda;
- 3 Ngauri arali zwi zwone zwauri mativha o xa;
- 4 Ramaremisa u yo dzhena Luaname.
- 5 Pa-Haa! Pa-Haa! Haa!
- 6 Ndi lufhalafhala lu lila Tshivhungululu;
- 7 Lu vhidza Vhambedzi dzithavhani.
- 8 Tsho swika hafha Ma»aliana,
- 9 U dzhena vhukoma Luaname;
- 10 Ahee! Mahwasane u a vhanga;
- 11 Ahee! Mahwasane u a vhanga;
- 12 U ri vhukoma a vhu dzheni Mpuna
- 13 ·igegise o beba vhatuka.
- 14 Ko-kaa! Ko-kaa! Ko-kaa!
- 15 Ndi tshigidi tsha Thilivhali
- 16 Migodini ya Gondeni;
- 17 Ni vha litshe Vharonga vha »o fhela
- 18 Nga dzinnda mishashani,
- 19 U a i pfa naa Mu¼ulagole?
- 20 I a divhitha Mukumbani;
- 21 Khosi ndi Ramaremisa.

- 2.1 'alutshedzani zwine murendi a tama u zwi bvisela khagala nga mitaladzi/vese ya 3–4. (2)
- 2.2 Ndi ifhio thekiniki/thikho/¼ho»ea ya vhurendi yo shumiswaho kha mutaladzi/vese ya 5?
'Pa-Haa! ... Haa!'
'alutshedzani ndeme ya u shumisa thikho/thekheniki/¼ho»ea iyi. (2)
- 2.3 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a ¼o»a u u bvisela khagala no sedza tshirendo tsho¼he? (2)
- 2.4 Tshirendo itshi tshi ni dzumbululela mutevhetsindo-»e?
Tikedzani phindulo ya½u. (2)
- 2.5 Ni a tendelana na na kuhumbulele kwa murendi kha mitaladzi/vese ya 15–17?
'Ndi tshigidi ... vha µo fhela'
Tikedzani phindulo ya½u. (2)

(2)
[10]

MBUDZISO YA 3: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzo »isendekaho khatsho.

NTENDELE NDI VHE TSUMBAN»ILA – FR Modau

- 1 Ntendele ndi vhe tsumban»ila
- 2 Sa unga n½e ndi ¼inzhakan»ila ¼o no vhonaho
- 3 Tombo ¼i tshi mela midzi – tenda u vha mutshila!
- 4 Fulufhela n½e ndo no ponyaho
- 5 Mililo yo¾he nda dzima zwa ya na vhusula
- 6 ¼ipfundise u ile zwa madzanga a zwi fheli
- 7 O vhalaho bugu u »o hurana na ludzula.
- 8 Zwivhili zwo piringedzaho thondo ino zwi sa mwemweli
- 9 Zwiraru zwo i sikelaho vhi»a ma¾o yo pundisa
- 10 U konyolela matanda n»evheni tshivhangalala
- 11 Mphorosi muga sambitsolo u pulisa
- 12 U sa ¾honifha vhabebi na vho¾he vhalala
- 13 Kha n»a»o yo vhofhaho vhaswa vha murafho uno
- 14 Mvalo dzavho kha dzi vha sengise lufuni luno.

- 3.1 Tshirendo itshi ndi tsha lushaka-»e? Tikedzani phindulo ya½u. (2)
- 3.2 Murendi u ¾o»a u bvisela khagala zwifhio nga mutaladzi/vese ya 9?
'Zwiraru zwo ... yo pundisa' (2)
- 3.3 ¹alutshedzani muhumbulo muhulwane une murendi a ¾o»a u u bvisela khagala nga itshi tshirendo. (2)
- 3.4 Tshirendo itshi tshi dzumbulula hani vhu»ipfi ha murendi? Tikedzani phindulo ya½u. (2)
- 3.5 Ni a tendelana na na kuhumbulele kwa murendi ku re kha mutaladzi/vese ya 7?
'O vhalaho ... na ludzula.'
Tikedzani phindulo ya½u.

(2)
[10]

MBUDZISO YA 4: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzo »isendekaho khatsho.

NDI DAKALO-ZWILILO – BR Mafhege

- 1 ·o tsha ndi nyavha-nyavha,
- 2 Vhutshilo ndi mupikisano,
- 3 Wa sa thanya u a redzemuwa,
- 4 Vha³/₄ali hu hone vho ³/₄angana.
- 5 Vha amba vha sea vha vhandana,
- 6 Musi hu hone ¹/₄o sina midzi,
- 7 Vhusiwana vhu tshee ho ngalangala,
- 8 Hu hone o tsitsa vhana.
- 9 Ngelekanyo vho xedza,
- 10 Ma³/₄hupho mbilaelo zwo livhalwa,
- 11 Mihumbulo ¹/₄a matshelo i siho,
- 12 Zwa mulovha zwo fhira.
- 13 Tshifhinga tshi tambiswa nga dakalo,
- 14 Ri »iphina nga zwa zwino,
- 15 Ngauri zwino ndi zwa zwino,
- 16 ·a u ³/₄avhela u ¹/₄i ore.
- 17 Shango u hula ndi vhathu,
- 18 Maguhuhu u »ala ndi ifa,
- 19 Zwe a vhulunga ndi dakalo-zwililo,
- 20 Tshifi iwe mu¹/₂e u tou »irembela.
- 21 Zwikho»o u »ala nga madzanga,
- 22 Ro hangwa uri zwo³/₄he ndi mahandana,
- 23 Ngeno hu si tshiçwe hu dakalo-zwililo,
- 24 Ngeno Mu¹/₂e wa lutshele o ¹/₂ea.
- 25 Ri la³/₄a Ene ra itela yashu mivhili,
- 26 Dakalo-dakalo ¹/₄o thalangana,
- 27 Gundo ¹/₄o »ala vha dakalo-zwililo,
- 28 Fhedzi zwo³/₄he ndi mahandana.

- 4.1 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u bvisela khagala nga ipfi 'nyavha-nyavha'
(mutaladzi/vese ya 1) zwi tshi kwama tshirendo itshi? (2)
- 4.2 Vhalani mutaladzi/vese ya 6: 'Musi ... midzi'.
Ndi ifhio figara ya muambo/tshifanyiso tsha muhumbulo tshe murendi a tshi
shumisa kha mutaladzi/vese iyi? Tikedzani phindulo ya¹/₂u. (2)
- 4.3 ¹alutshedzani ndivho ine murendi a tama u i bvedza nga mitaladzi/vese ya 11–12:
'Mihumbulo ¹/₄a ... zwo fhira.' (2)

- 4.4 Ipfi 'Dakalo-dakalo' ¼i re kha mutaladzi/vese ya 26, ¼i ni »isela tshifanyiso-µe muhumbuloni? Tikedzani phindulo ya½u. (2)
- 4.5 Ni a tendelana na na kuvhonele kwa murendi ku re kha ndima/tshitanza tsha 7? Tikedzani phindulo ya½u. (2)

[10]**NA****VHURENDI VHU SONGO RANDELWAHO (HA KHOMBEKHOMBE)****MBUDZISO YA 5: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI**

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzo »isendekaho khatsho.

MUKEGULU NA MUGO WAVE – NA Milubi

- 1 Mukegulu u guludana e nthihi
- 2 Nga zwivhili o gaga»ela wone mugo
- 3 Ngeno mu¼odzi u tshi khou rotha shamani
- 4 O kambwa nandi
- 5 Nga yone tshayo ya a re wawe.
- 6 Hune a bva u vho tou hu fanyisa
- 7 Vhuiwa vhu vho lilwa zwino-zwino
- 8 Ngeno ngei phan»a ha murango u¼a
- 9 Ho a»amedzwa nga khuli ya khanakhano.
- 10 U e¼he mukegulu kuku»ani kwa vhutshilo
- 11 Vhutshilo ho monaho tshiulu lini-lini
- 12 Sa muroho, zwi no vhalwa zwi thathedzwa
- 13 Mathomo azwo a sa vhonwi
- 14 Magumo azwo one
- 15 A dziba, a si tote tombo.
- 16 Yawee, iwe mugo wee!
- 17 U ¼hanzi-¾hanzi ya vhukegulu ha mukegulu
- 18 Matshelo ¼i tshi tsha iwe mugo
- 19 U »o anea afhio?
- 20 Musi vhukegulu ha mukegulu
- 21 Ho khaula lutsinga
- 22 Ha dzadzama ha si tsha vhonwa.

- 5.1 ¹alutshedzani uri ndi zwifhio zwine murendi a ¾o»a u bvisela khagala nga mutaladzi/vese ya 3? (2)
- 5.2 Kha ndima/tshitanza tsha 2 (mutaladzi/vese ya 7) murendi u shumisa ndovhololo ya ipfi 'zwino-zwino'. ¹alutshedzani uri ndi ngani murendi o i shumisa nga u ralo. (2)

- 5.3 Mutevhetsindo wa tshirendo itshi ndi ufhio? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 5.4 No sedza tshirendo tsho³/₄he nga u angaredza, ³/₄alutshedzani muhumbulo muhulwane une murendi a ³/₄o»a u u bveledza. (2)
- 5.5 Nga kuvhonele kwa¹/₂u, ni vhona kuhumbulele kwa murendi ku re kha tshitanza/ndima ya 3 ku tshi tendisea? Tikedzani phindulo ya¹/₂u nga mbuno mbili. (2)
- [10]

1HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKU-OO

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha nganea kana foluku¼oo ye na guda FHEDZI.

NGANEA***NANDI NDI SHENGA?* – NE Sigogo**

Fhindulani MBUDZISO YA 6 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 7 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 6: *NANDI NDI SHENGA?* – MBUDZISO NDAPFU

MuɁwali a re na vhutsila ho dziaho u a kona u shumisa siangane na fhethuvhupo u itela u bveledza muhumbulo muhulwane buguni yawe.

No μisendeka nga ¼ikumedzwa i¼i, sengulusani nμila ye muɁwali a shumisa ngayo siangane na fhethuvhupo u bveledza muhumbulo muhulwane buguni iyi.

Vhulapfu ha maanea a½u vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]**MBUDZISO YA 7: *NANDI NDI SHENGA?* – MBUDZISO PFUFHI**

Vhalani tshipi»a tsha mafhungo tshi bvaho buguni iyi uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIPI»A TSHA A

'Hei, zwa zwino zwi tou nga zwo ri khakhisa vhone.' Muongi vha amba vho sedza Vho Luvhani ma¼oni.

'Vhonnese' ndi Vho Luvhani vho mangala. Vha khou ntshuwisela mini?

'Kani na zwino ho tou bvelela mini?'

'Vho Luvhani naa vhone vha tshi tou vha musadzi o vhinaho sa vhone, a vha khou pfa muvhilini wavho hu na tshanduko? Ndi amba tshanduko dzine dza nga dze vha dzi pfa tshifhinga tsho fhiraho.'

'Vhonnese, vha songo vha vha tshi khou ¼oμou mmbudza mafhungo e ndi si a lavhelele ngoho.'

Lu¼ingo lwa vhonnese lwo mbo μi lila vha vhudza Vho Luvhani uri vha khou thoma vha amba nga lu¼ingo vha »o kona u fhedza navho. Vho Luvhani vhone vha vho pfa mbilu yavho i sa vhavhi zwone, i khou vhavha ngauri arali nangoho vha wanala hu uri ndi zwa vhukuma tshiɁwe tsho wela tshiɁweni, ndi hune vha μo tou guma ngafhi?

Hafhu hafha mu¼ani, kha mukalaha lwo no tou vha luimbo lu si na musilwa uri a hu tsha ¼oμea lutshetshe. Nangoho vha¼a vhonnese vho ri u fhedza u amba nga lu¼ingo vha vhuya kha mulwadze wavho.

'Ndi zwenezwo Vho Luvhani, n½e ndi khou vhona uri nga murahu ha ndingo dze nda ita kha vhone, ndi khou vhona uri zwi tou nga vhone vha na miɁwedzi miraru vho μihwala.' Vho Luvhani u pfa izwo ngoho a vho ngo lila zwone.

20

Vho vhuya vha tou vaelwa kha kuꝑwe kukamara vha vhidzelwa mushumelavhapo uri a ambe navho.

Vho Silima, vhenevha vha mushumelavhapo vho dzula na Vho Luvhani vha vha lindela u swika vha tshi fhumula. 'Vho Luvhani, naa tshihuluhulu tshine vha khou tou lilela tshone ndi mini? A thi vha kombetshedzi arali vha sa faneli u zwi amba, hone u amba hu a fhungudza vhuꝑungu.' 25

Vha ralo vha tshi khou vha fha ngilasi ya maꝑi uri vha nwe.

'Vho Silima,' ndi Vho Luvhani.

'U amba ndi fanela u amba. Hafhu nahone iyi i sa tou vha thumbu ya u thoma, ndi ya vhuꝑa. Tshine tsha khou nndina ndi uri ngoho havhaꝑa munna vha a konꝑa. Vha amba tshithu vho amba, arali vha ri tshigede a vha tshi funi, ngoho a vha shandukisi mbilu yavho.' 30

[Ndima ya 1]

- 7.1 U ya nga mafhungo e na vhala afho nꝑha, ni nga ri mini nga mvumbo ya Vho Luvhani? (2)
- 7.2 Vhalani mitaladzi ya 31–32: 'Vha amba tshithu ... mbilu yavho.'
 'alutshedzani uri i thusedza hani u anetshela zwa phanꝑa zwi tshi kwama u bebwa ha Tshifhiwa. (2)
- 7.3 Ndi tshini tshi vhangaho khuꝑano vhukati ha Vho Luvhani na Vho Madilaga mathomoni a nganea iyi? (2)
- 7.4 Vhupo ha Tshandebvu ho vha na ꝑhuꝑhuwedzo-»e kha kutshilele kwa Vho Madilaga? (2)
- 7.5 Mafhungo e na vhala afho nꝑha a bvukulula hani vhuꝑipfi ha Vho Luvhani zwi tshi kwama muꝑa wavho? (2)
- 7.6 Ndi ufhio mulaedza muhulwane une muꝑwali a tama u u pfukisa nga mafhungo a nganea iyi? Tikedzani phindulo yaꝑu. (3)
- 7.7 Kuhumbulele kwa Vho Madilaga kwa musi ꝑwana o bebwa e na ꝑiꝑo ku bvukulula hani mudzedze wa tshifhinga nganeani iyi? (2)
- 7.8 Ndivho ya muꝑwali ya u shumisa Vho Nicholson buguni iyi ndi ifhio? (2)
- 7.9 Tshifhiwa o vha tshiga tsha tshanduko ya vhutshilo kha muꝑa wa ha Madilaga. Tikedzani ꝑikumedzwa iꝑi nga mbuno THARU. (3)
- 7.10 U ya nga kuhumbulele kwaꝑu, ni vhona zwe Vho Maambavhaꝑwe vha ita kha muzwala wavho Vho Luvhani vhe ngei vhuongeloni zwi tshi ꝑanganedzea naa? Tikedzani muhumbulo waꝑu. (2)
- 7.11 Khwaꝑhisedzani nga mbuno THARU uri no vha ni tshi nga ita mini arali no ꝑiwana ni na khotsi a tshilaho vhutshilo vhu no nga ha Vho Madilaga. (3)

[25]

ISHA ·A MI'ODZI – NE Phaswana

Fhindulani MBUDZISO YA 8 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 9 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 8: ISHA ·A MI'ODZI – MBUDZISO NDAPFU

Muḵwali a re na vhutsila ho dziaho u a kona u shumisa siangane na fhethuvhupo u itela u bveledza muhumbulo muhulwane buguni yawe.

No ḵisendeka nga ½ikumedzwa i½i, sengulusani ḵuila ye muḵwali a shumisa ngayo siangane na fhethuvhupo u bveledza muhumbulo muhulwane buguni iyi.

Vhulapfu ha maanea a½u vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]**MBUDZISO YA 9: ISHA ·A MI'ODZI – MBUDZISO PFUFHI**

Vhalani tshipi»a tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIPI»A TSHA B

'Ndi amba Maria, samusi ndi tshi khou ni ¾alutshedza, a hu tshee na muḵwe; inwi ni tou ralo na farelela kha onoyo ane a ni dalela vhusiku na masiari. Zwauri iyi ndi mishumo yanga, na inwi naho dzo fara ni a zwi ¾alusa. Tshine tsha khou tou dina, ndi lwone luanakha lune lwa ḵo mela vhukati ha vhushaka hashu. Ndo vha ndi sa funi zwi tshi ralo; fhedzi-ha, a si zwo¾he zwine zwa bebwa nga mbilu ya muthu zwa vha na vhtushilo ...' Vho Loshani vha ralo vha mbo dzhenwa ha½wani nga Maria. 5

'Zwine vhone vha amba zwi n¾omola mbilu. Ngavhe hu si ¼ene½i ¼a uri vhone vho no vha na muthu ngei hayani, ho vha hu tshi ḵo vha hu na ¼iḵwe ¼ifhio; zwino vhe u a sokou ḵisusuvhedza sa vho½owa mulindini wa mbevha ngeno vhu¾ungu u si na; evhoo, n½e kha vha nnditshe ndi kwambatele onoyu wa Tshipate. Ene-vho arali a sokou mangala o wanulusa vhubvo hazwo, ndi ḵo vhuya hayani ndi tshi pa¾ula. A thi ri hu pfi wa ¾amba nga maḵi e wa munna a ¾amba ngao hu bebwa tshibebwa tshi fanaho na ene onoyu munna? Naho arali a sa fana nae, hu ḵo ḵi pfi u fana na makhulu-mubeba-musadziwavha½e.' 10

'Ndi a livhuwa Maria musi ni tshi kona u vhonele phanḵa. Tshiḵwe tshine tsha khou tou nkula nungo tsho¾he, ndi uri hangei hayani hu nga kha ḵi bva hu tshi wanala kubebwa samusi ni tshi zwi ḵivha. Zwino musi vhathu vhe kha u lindela ho raloho, ha pfala izwi, na mupfa wa murenzhe ½amani u sala murahu.' 15

'Hafhu na n½e ndi si khou hana; ndi ri onoyo Aifheli ndi ene mu½e wa heyi mihwalo. A thi ri na mathomoni azwo ndo ḵi vha totela, nda ri hoyu Aifheli ndi nga si mu litshe ngauri ndi ene we a ri arali ha sa vha na tshikhukhuliso, ri ḵo fhedza ro dzula ro¾he. Nazwino khezwi zwi tshi khou bvelela. Ngavhe ndi thetshelese vhone ndi musi ½amusi ndi ngafhi, nahone vhone vha songo tsha lu vhea hafhano muḵini; ngauri na ene hoyu mu¾hannga ndi muthu, u na ḵevhe, u na ma¾o.' 20

'Afho-vho ni songo vhuya na tshuwa tshithu. Na hune ra ¾anganga, ndi ḵo ḵi nga na u ni ḵivha; a thi ni ḵivhi.' 25

Vhuvhili havho vho ri u fhedza u amba, vha mbo µi fhambana vha pfana kha ¼ene¼o ¼ithihi. A hu na we a vha a tshi nga vhuya a hanedza zwauri vhuvhili havho ngavhe vha sa tou luka maano mangafha, vho vha vha si tsha µo µifhelwa nga vhutshilo na luthihi.

Mafhungo haya a u µihwala ha Maria, Vho-Loshani vho vha vha songo a lavhelela na luthihi. Vho vho sokou mangala zwenezwi onoyu wa musidzana a tshi vho vha ¾alutshedza uri ene o no ima nga i¼we n¼ila. Vho-Loshani naho vha tshi zwi µivha zwauri a vha vho¾he, mafhungo a u gonya mirini ha hoyu wa musidzana vho vha vha tshi zwi µivha uri a hu na mu¼we muluki wao, ndi vhone Vho-Loshani nga tsha vhukoma. Uri vha zwi µivha hani, a hu na ane a nga zwi vhudza mu¼we, nga nnµa ha vhone vha½e Vho-Loshani.

30

35

[Ndimya ya 1]

- 9.1 U ya nga mafhungo e na vhala afho n¾ha ndi zwifhio zwine na sola nga ha mvumbo ya Vho-Loshani? (2)
- 9.2 Vhalani mitaladzi ya 10–11: ' Ene-vho arali ... ndi tshi pa¾ula.'
¾alutshedzani uri mitaladzi iyi i thusedza hani u anetshela zwa phanµa mafhungoni a nganea iyi. (2)
- 9.3 Ndi tshini tshi vhangaho khumano ya nga ngomu kha Vho-Loshani na Maria? (2)
- 9.4 N»owelo ya Aifheli ya u dzulela u dalela Maria yo vha na ¾hu¾huwedzo-µe zwi tshi kwama mafhungo e na vhala afho n¾ha? (2)
- 9.5 Mafhungo e na vhala afho n¾ha a bvukulula hani vhuµipfi ha Maria zwi tshi kwama mu¾a wa Vho-Loshani? (2)
- 9.6 Ndi ufhio mulaedza muhulwane une mu¼wali a tama u u pfukisa nga mafhungo a nganea iyi? Tikedzani phindulo ya½u. (3)
- 9.7 Kuhumbulele kwa Aifheli kwa u ita munyanya wa mbingano ku bvukulula hani mudzedze wa tshifhinga nganeani iyi? (2)
- 9.8 Ndivho ya mu¼wali ya u shumisa Vho-Josephine buguni iyi ndi ifhio? Tikedzani phindulo ya½u. (2)
- 9.9 U funana na u khakhisana ha Rotondwa na Musatondwa ho vha tshiga tsha tshanduko zwi tshi kwama ma¾hakheni a nganea iyi. Tikedzani ¼ikumedzwa i¼i nga mbuno THARU. (3)
- 9.10 U ya nga kuhumbulele kwa½u, ni vhona zwe Maria a ita kha Aifheli phanµa ha musi vha tshi vhingana zwi tshi ¾anganedzea naa? Tikedzani phindulo ya½u. (2)
- 9.11 Khwa¾hisedzani nga mbuno THARU uri no vha ni tshi nga ita mini arali no µiwana ni na khotsi a tshilaho vhutshilo vhu no nga ha Vho-Loshani. Tikedzani muhumbulo wa½u. (3)

[25]

KANA**FOLUKU·OO****KHUVHANGANYO YA FOLUKU·OO – RV Tshikovhi**

Fhindulani MBUDZISO YA 10 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 11 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 10: KHUVHANGANYO YA FOLUKU-OO – MBUDZISO NDAPFU

Maçwalwa a sialala a ¾u¾uwedza vhathu u shuma, tshumisano, u fulufhedzea, u sa nyadzana na u tsireledza zwi re zwau nga n¼ila ya vhu¾ali.

Sengulusani vhungoho ha ¼ikumedzwa i¼i no ¼isendeka nga zwibveledzwa zwi tevhelaho:

- **Lungano: *Mu¾angano wa phukha.***
- **Tshikho¼o tsha sialala: *Thovhele Muthuhatho¾wi Rammbu¼a.***
- **Mirero: - *I rema nga lu¾we mbevhana mulindi wa vhuya wa ¼ala.***
- *Furi ¼a u ½ewa a ¼i na khobvu.*
- *Mukapi wa tshisima a si munwi watsho.*
- **Maambebe: - *U ¼a damba.***
- *Ni ¼o fa ni tshi vhavha.*
- *Nngwe yo dzhena.*

Vhulapfu ha maanea a¾u vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 11: KHUVHANGANYO YA FOLUKU-OO – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani TSHIPI¼A TSHA C na TSHIPI¼A TSHA D nga vhuronwane uri ni ¼o kona u ffindula mbudziso dzo ¼isendekaho khazwo.

TSHIPI¼A TSHA C: LUNGANO

'MBILA YO KUNDWA MUTSHILA NGA U RUMELA'

Salungano! Salungano!

Hu pfi kalekale phukha dzo¾he dzo vha dzi si na mitshila. Hezwi zwo dina ngauri dzo vha dzi sa koni u pandela thunzi musi dzi na zwilonda. Hu pfi gwavhavha na mbila ndi musi zwi madelemapfani; zwi tshi somolana zwa ha½wani. ¹hama idzi dzo¾he dzo vha dzi tshi dzula fhasi ha matombo. ·i¾we ¼uvha dza langana uri kha ri tou ita madiso a u ya u ¾o¼a zwi¾iwa. 5
Ha tendelaniwa uri hu ¼o thoma mbila nga ¼ene¾o ¼i tevhelaho.

Hu pfi nga ¼uvha ¼i tevhelaho mbila ya vuwa i tshi khou dzi¼a i tshi ri khuvha a thi pfiwi; ndi a lovha. Ya humbela khonani yayo gwavhavha uri kha i ye u ¾un¼a. Hu pfi musi gwavhavha o ya u ¾un¼a ndi musi mbila i tshi bva ya ora ¼uvha i tshi khou ¼ibatela na mabuvhi i tshi endela u ¼a. Gwavhavha naho mafhungo aya ¼o a pfa a ¼o ngo ri tshithu nga hao. 10

Hu pfi ¼iꝑwe ꝑuvha ha rambiwa tshivhidzo tshi si na tsaleli. Phukha dzo¾he dza khunyelela nga nnꝑa ha vhombila vha no ꝑiꝑvha uri vha na muimeleli. Ngei musanda ho dzinginywa ¼a uri vhunga phukha dzi tshi khou lila nga u shaya mitshila na u ralo u tambula nga magufha, ndi khwi½e hu wanale phukha ine ya ꝑo thusa kha u bvisa magufha kha phukha dzo¾he; hu si na tshikhetho na vhukolikoli. 15

Ranꝑevhe a vhudzisa uri arali iyo phukha ya vhone i tshi khou shuma i si na tshikhetho na vhukolikoli i ꝑo livhuwiwa nga mini?

Phindulo ya vhuya i tshi ri phukha yeneyo ya u shaya tshikhetho na vhukolikoli i ꝑo dzhia wonoyo mushumo wa u lisa na u bvisa magufha na musi phukha dzo no wana mitshila. Hone i songo lavhelela u gonya ha mbuelo vhunga mushumo u wayo. 20

Musanda vho zwa ¼a uri phukha i no ¾oꝑa i fanela u vha i na vhudele nahone i si na magufha. I vhe i na muvhala u vhone nahone u fanaho na wa lushaka lwa hayo.

Zwo dzhiela phukha nnzhi tshifhinga u ꝑivha uri phukha iyo i nga vha i ifhio. Musi dzi kha ꝑi vha dzo hanganea ngauralo Ranꝑevhe a ¾uwa o tou livha mutshena a ri: 25

'Takuwani ni dzhie mushumo wa½u ni litshe u ¾olou ri vhulahisa ꝑala.'

Ranꝑevhe o mbo ꝑi ½ewa vhukoma zwenezwo ha pfi u ꝑivha vhalanda vhawe. Matshena ndi tshi½oni tshitshena tshi no tshimbila na kholomo tshi tshi bvisa magufha. Dzi sa athu u balangana dzo vhudzwa u pfi dzi vhuye musanda nga vhege i tevhelaho mitshila i ꝑo vha yo vhuya nga mirole. Musi dzo lindela mitshila yadzo matshena o vha a tshi khou ita mushumo wawe a si na tshikhetho na vhukolikoli. Muthada yo sala i tshi khou ora ꝑuvha ngeno i tshi khou komolela u vhuya ha gwavhavha. 30

Gwavhavha a tshi ꝑfala a tshi khou onesana na vhaꝑwe mushondwana ya mbo ꝑi sunguvhe fhasi ha tombo. U¼a a tshi tou dzhena mbila ya mu sedza nga ma¾o a ꝑala ene a nga ha zwi vhoni uri o sedziwa. Mbila yo bva na u konꝑelela ya vhuya ya bva ya bata mabuvhi mararu. 35

Nga vhege i tevhelaho gwavhavha a ¾alutshedza mbila uri hu pfi nga ꝑuvha ¼i tevhelaho muꝑwe na muꝑwe a ꝑe a dzhie mutshila wawe musanda.

Vhusiku uho mbila yo ri u dziꝑa ya nga i sa balea khana. Nga matsheloni a ¼i tevhelaho gwavhavha a ꝑifhumulela a tshi ya guvhanganoni. Henengei ya phakhwa yo phakhwa mitshila nga dziphukha na gwavhavha a nanga wawe. Musi phukha dzo no ¾angana gwavhavha a sokou doba kwonokwo kubunuphunu a farela ¾hama. A tshi i ½ea ya vhona ku ku¾uku ya gungula ya ri: 'No nnꝑela na kutshila ku sa ꝑivhalei inwi no ambara une na ꝑo tou vhanda ngawo. Na ri½e mitshila yavhuꝑi milapfu ri a i funa!' 40

Gwavhavha ¼a ¾uwa ¼i tshi khou ¾onga na u sea ¼i tshi ri: 'Wo kundwa mutshila nga u rumela khonani!' 45

Ha vha hone u fa ha lungano!

[Sia¾ari ¼a 113]

50

11.1 Bulani uri lungano ulwu lwe na vhalafho n¾ha ndi lwa lushaka lufhio. Ndi ngani ni tshi ralo? (2)

- 11.2 Mafhungoni e na vhala mbila yo olwa sa mubvumbedzwa-µe ? (2)
- 11.3 Ndi ufhio murero u re na ipfi 'mbila' une wa khwa³hisedza zwe zwa bvelela magumoni a lungano ulu? (2)
- 11.4 Siangane ya kutshilele kwa mbila yo vha na ³hu³huwedzo-µe na zwe zwa bvelela khayoy magumoni a lungano ulwu? (2)
- 11.5 Ndi ufhio mulaedza muhulwane une muanetsheli wa lungano ulwu a tama u u swikisa kha vhavhali? (2)
- 11.6 Sedzani mutaladzi wa 46–47: 'Na ri¹e mitchila ... ri a i funa!'

¹alutshedzani uri mutaladzi uyu u anetshela hani zwa murahu zwe zwa bvelela afho lunganoni. (2)
- 11.7 Nga mbuno THARU ³alutshedzani uri no vha ni tshi »o eletshedza mbila zwifhio arali no vha ni kha vhuimo ha gwavhavha. (3)

NA

TSHIPIŦA TSHA D: VHURENDI HA SIALALA (TSHIKHOŦO)

MAKWINŦA A TSHIUNGANI – TZ Ramaliba

- 1 Ahee Tshiunga tsha mu¹o ahee!
- 2 Ndi tshiunga tsha mbudzi na kholomo
- 3 Ndi tshiunga tsha nngwe na ¹owa.
- 4 Lwaphunga lwa tshiwa-misevhe!
- 5 Tshamutanda tshi na manditi
- 6 Ndi hone bambeloni ¹a vhakololo
- 7 -a Vho Andries Mathoma na Vho Maria Takalani.
- 8 Hu a swa hu a tokotela
- 9 Tshivhunga-mitshelo
- 10 Mutangukudya
- 11 Ndi hone mutovheleli
- 12 Tshavha³anuni ri ³amba hone
- 13 Lunwanngwe lwa nngwe
- 14 Hu yiwa nga vhakololo vho tendelwaho fhedzi
- 15 Ngauri Lwaphungu ndi zwifhoni zwa Tshiungani.

16	Ho ¼angana ma¼anga ndi kunzhelekunzhe
17	Zwi¼u¼wane zwo ya nga mapalu na vhulungu
18	Vhakegulu gidimani na mipambo
19	Vhakalaha iyani nga vhugoni.
20	Mabulekanyi thavha ya mabuli
21	Hune Mabulekanyi ya ¼avhela hone ¼uvha na zwi¼wanana
22	Lidzani tshikona nyamabuli i bvele vhathuni
23	Tshi¼use tshisima tshi sa xi
24	Tshi no ri u xa tsha phaselwa
25	Ma¼i a bvelela.
26	Ahee Tshiunga tsha Makwin¼a
27	Ahee Tshiunga tsha mu¼o ahee!

[Sia¼ari ¼a 133]

- 11.8 ¼alutshedzani zwine murendi a tama u zwi bvisela khagala nga mitaladzi/vese dza 2–3:
'Ndi tshiunga tsha ... nngwe na ¼owa'. (2)
- 11.9 Ndi ifhio ndivho ya murendi musi a tshi shumisa tshiga tsha u vhala kha mutaladzi/vese ya 1? 'Ahee ... mu¼o ahee!' (2)
- 11.10 ¼alutshedzani uri ndi ngani Lunwanngwe hu tshi dzhenwa nga vhakololo vho tou nangiwaho. (2)
- 11.11 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a tama u u bveledza nga tshikho»o itshi? (2)
- 11.12 U ya nga kuvhonele kwa¼u, ni vhona mafhungo a re kha mitaladzi ya 23–25 a tshi tendisea naa? Tikedzani phindulo ya¼u. (2)

[25]**¼HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25**

KHETHEKANYO YA C: ¶IRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha ¶irama ye na guda FHEDZI.

U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – IP Demana

Fhindulani MBUDZISO YA 12 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 13 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 12: U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO NDAPFU

Bugu ya »irama yo ¿walwaho zwavhu»i ndi ine ya vha na muhumbulo muhulwane une mu¿wali a tama u u swikisa vhathuni.

Nga ¶ikumedzwa i¶i, sengulusani uri mu¿wali o kona u gumafhi u bvedza muhumbulo muhulwane wa bugu iyi nga u shumisa Vho-Mari¶a na Mashudu.

Vhulapfu ha maanea a½u vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]**MBUDZISO YA 13: U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO PFUFHI**

Vhalani tshipi»a tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzo »isendekaho khatsho.

TSHIPI¶A TSHA E

VHO-MARI ¹ A:	Afho ngoho ni µo vha no tou kona ¿wananga. Ho vhuya hafhu na zwikolo zwi tshi khou vala! Ndi amba ngauri tsha vala khotsi a½u vha anzela u vha vha siho, ri nga µi kunga mu¿we mutukana ane na mu funa a µa hafhano hayani. U µo vha a tshi tou bva ngafhi?	
MASHUDU:	Afho ngoho ri µo vha ro kona mmawe. (<i>Mutsindo, hu dzhena Khwa¶hisani.</i>)	5
KHWA ¹ HISANI:	(<i>U dzungudza ¶hoho a mbo µi sea.</i>) Vhathu vha µo tou tambula ro lavhelesa. Zwino hu khou ambiwani-ha zwine ri½e vha¿we ri tshi dzhena ha fhumulwa? Nazwino-ha, areµi ... Ri µo vhona ro lala u vuwa ri tshi shavha u lenga. Zwino vhone mmawe vha khou bikela ene Mashudu o dzula?	10
MASHUDU:	Hai, vha khou bikela inwi ni no¶he. A thi ri ndi inwi ni re na mulomo ni no¶he fhanu muµini?	
KHWA ¹ HISANI:	Naa ni tou vha muthu-µe a sa vhuyi a shona o sokou tenyama kha tshidulo ngeno mme a½u vha tshi khou bika. Naa vha µo vhuya vha awela lini? Na muloi o ni lowaho o tou ni nyelisa. O ri u ni lowa a sia o ... (<i>U a sea.</i>)	15

MASHUDU:	<i>(U a sea-vho.)</i> Ni µo tou tambula-ha. Arali hu u mmbikela vha kha µi µo mmbikela mme anga. Hone inwi ni vhilahela nga mini ngauri a si inwi a no bika?	20
KHWA ¹ HISANI:	Ndo fanela u vhilahela ngauri inwi ni khaladzi anga nahone muthihi fhedzi. U bvafha ha½u hu songo fhambanaho na ha ½owa hu vho mpha muhumbulo wa uri ni nga si kone u dzula vhuhadzi; zwenezwo ni vho µo vha muhwalo wanga musi vhabebi vhashu vha sa tsha kona.	25
VHO-MARI ¹ A:	A sa µo mala ndi inwi. N½e wanga ¿wana u µo malwa nahone nga shira. Iwe u vhona u na lambo ¼au wa vho ¼i kuputshedza mu¿we? Vha¿we vhatukana hafhu ri tshi khou µi vha vhona-vho. Izwi zwau zwi tou vha thungo vhukuma na zwa vha¿we. <i>(Vha a sea.)</i>	30
KHWA ¹ HISANI:	N½e kha vha nditshe ndo rali. Arali ndi songo takala-vho ndi zwone; ndi khombo yanga. Ndi tshi tou sedza ndi vhona ndi na mashudu nga maanµa ngauri ndi a µivha zwine nda ¾oµou vha zwone. Ngazwo ndi tshi fanela u dzhena tshikolo nda swika hune nda ¾oµou swika hone. Henefho ndi a hu µivha, ngazwo ndi tshi µo swika. <i>(Hu dzhena Vho-efefe.)</i>	35
VHO- _{EFEFE} :	Nandi iwe Khwa¾hisani! Ndi bonyongo ¼a mini afho khishini? Naa kaniha na iwe u a bika? Arali u sa biki u ¾oµa mini khishini? [Lu¾a 11, Bono 1]	40

- 13.1 Mafhungo e na vhala a ¾ana tshipiµa tshifhio tsha puloto. Khwa¾hisedzani phindulo ya½u? (2)
- 13.2 Mufhindulano u re vhukati ha vhatambi afho mafhungoni u bvukulula hani mudzedze wa tshifhinga? (2)
- 13.3 Ndi tshini tsho vhangaho khu»ano vhukati ha Mashudu na Khwa¾hisani mafhungoni ayo? (2)
- 13.4 Mvumbo ya Vho-Mari¾a yo vha na ¾hu¾huwedzo-»e kha kualutshele kwa Mashudu mafhungoni a »irama iyi? (2)
- 13.5 U ya nga mafhungo e na vhala afho n¾ha, Khwa¾hisani u fhambana hani na Mashudu? (2)
- 13.6 Siangane na kutshilele kwa Mashudu zwo thusedza hani magumo a ¼ishandi mafhungoni a »iramani iyi? (2)
- 13.7 Kuambeke na maitele a Vho-_{efefe} »iramani iyi zwi bvukulula hani vhu»ipfi havho? (2)
- 13.8 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une mu¿wali a tama u u bvedza nga »irama iyi? (2)

- 13.9 Sedzani mutaladzi wa 8: '(U dzungudza ¼hoho a mbo µi sea.)' 1alutshedzani uri ndi ngani muanetsheli o shumisa ndango ya tshiteidzhi nga n»ila heyi. (2)
- 13.10 Ndi afhio masiandaitwa e a vhangea nga n¼hani ha kutshilele kwa Vho-Mari¼a mafhungoni a »iramani iyi? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 13.11 U ya nga kuvhonele kwañu, ni vhona kutshilele kwa Vho-Mari¼a afha mu¼ani wa ha ,efefe ku tshi ¼anganedzea naa? Tikedzani phindulo ya½u nga mbuno mbili. (2)
- 13.12 Khwa¼hisani nga mbuno THARU uri no vha ni tshi nga ita mini arali no µiwana ni kha nyimele i fanaho na ye Vho-,efefe vha ¼angana nayo mafhungoni a »irama iyi. (3)
- [25]

MBUDZISO YA 14: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO NDAPFU

Bugu ya »irama yo ¼walwaho zwavhu»i ndi ine ya vha na muhumbulo muhulwane une mu¼wali a tama u u swikisa vhathuni.

Nga ¼ikumedzwa i¼i, sengulusani uri mu¼wali o kona u gumafhi u bvededza muhumbulo muhulwane wa bugu iyi nga u shumisa Vho-Gangashe na Vho-Derek.

Vhulapfu ha maanea a½u vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450. [25]

MBUDZISO YA 15: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipi»a tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni »o kona u fhindula mbudziso dzo »isendekaho khatsho.

TSHIPI¼A TSHA F

VHO MMBANGISENI:	(Kha Vho Nyaphophi.) N¼ekedzeni thonga yanga ndi bwise Vho Furenge. U nga ri vho no takala. Nyambo dzavho dzi nga ri lifhisa ra sa thanya. (Hu bva Vho Furenge na Vho Mmbangiseni.)	
VHO NYAPHOPHI:	Kha vha µo sima lu¼we Vho Masindi.	5
MUKEGULU:	Hafhu inwi a ni funi zwone u µigikhinya. Ha vhuya ha dzhena ¼hohoni ni dzula nga u takukana. (Hu dzhena Mphelekedzeni a tshi ¼udza. Ndi mungafha, u nga bola. Ma¼o o shingidzhela mi¼odzi.)	
VHO NYAPHOPHI:	(Vho tshenuwa.) Vhathu kha vha mmbonelevho. Ndi mini izwi; a si yone khombo?	10
MUKEGULU:	Tshukhwi! Tshukhwi! Naa ndi mboni-µe yeneyo.	
VHO NKHUMELENI:	A si lwa u thoma n¼e ma¼o anga a tshi vhona zwi no nga hezwi.	

VHO NYAPHOPHI:	Zwino khufha khotsi awe vho bva. Ndi yo vha ¼o¼elafhi n½e zwino? ¼wananga, no lu¼wa nga'ni?	15
VHO NKHUMELENI:	Vha a dovha vha vhudzisa. A vha zwi ¼ivhi uri hu na ma¼arelwa a no dzula o tswukisa marinini. N½e ndi tou nga a thi tsha ¼o dzulesa hafhano lini. Ndi nga tshinyala zwanga ndi Magoni.	
VHO NYAPHOPHI:	Vhone kha vha litshe u nkanga ndi tshi kha ¼i amba na ¼wananga!	20
VHO NKHUMELENI:	Nazwino ndo fhumula.	
VHO NKHUMELENI: MUKEGULU:	Kha vha litshe n½e ndi bve, hu¼we khamusi ndi nga ita shudu nda ¼angana na Vho Mmbangiseni n¼ilani kana henengei ha Vho Furenge.	25
VHO NKHUMELENI:	Nazwino kha ri bve ro¼he. Vho Nyaphophi kha vha litshe ndi onyolose milenzhe. (<i>Vha a bva ha sala Vho Nyaphophi na ¼wana wavho.</i>)	
VHO NYAPHOPHI:	(<i>Vho bilufhala.</i>) ¼wananga. Ndi nnyi o ni huvhadzaho nga u rali? Hu pfi no tshinyani?	30
MPHELEKEDZENI: VHO NYAPHOPHI:	Ndi Vhomukhuwa. (<i>Vha a mu sinyutshela.</i>) Inwi ni bva ha mukhuwa? Mmbudzeni uri no dzhena ni tshi ¼o¼mani hafha¼a fhethu? ¼wananga ni dinwa ngauri na inwi a ni pfi. Vha ¼o ni vhulaha havha¼a vhathu a vho ngo luga; mmbwa dzi ngafhi?	35
MPHELEKEDZENI:	Dzo vhulahwa. Vhuvhili hadzo vho thuntsha. Dzo thuntshwa dzo no bata muvhu¼a we nda vhilimedza. N½e ndi fela u tevhela mmbwa dzanga na kuvhu¼a kwanga.	
VHO NYAPHOPHI:	Ha, n½e n½e. Nazwino a zwi fhedzi. I¼ani ndi ni adzele. Ndi ¼o¼ma u ni dudedzela ma¼i ndi ni kande matsivha. (<i>Hu dzhena Vho Mmbangiseni.</i>)	40
VHO NYAPHOPHI:	(<i>Ma¼o kha u¼a a re thovhoni.</i>) Ndi nnyi uyu o fukedzwaho nguvho? (<i>Vha a fukula.</i>)	
VHO MMBANGISENI:	(<i>Nga u ongolowa.</i>) Ndi ¼wana wavho; ndi Mphelekedzeni. (<i>Vha dovha hafhu vha fukedza.</i>) Ni songo tsha amba tshithu. (<i>Tshifha¼uwo tshi a nzwinzwimala.</i>)	45
VHO NYAPHOPHI:	[Lu¼a 11, Bono 111]	
VHO MMBANGISENI:		50

- 15.1 Mafhungo e na vhala a ¼ana tshipi¼a tshifhio tsha puloto. Khwa¼hisedzani phindulo ya¼u? (2)
- 15.2 Mufhindulano u re vhukati ha vhatambi afho mafhungoni e na vhala u bvukulula hani mudzedze wa tshifhinga? (2)
- 15.3 Ndi tshini tsho vhangaho khu»ano vhukati ha Thovhele Tshilwavhusiku na Ntsieni kha »irama iyi? ¹alutshedzani. (2)

- 15.4 Mvumbo ya Vho-Luka yo vha na ¾hu¾huwedzo-»e kha kutshilele kwa Thovhele Tshilwavhusiku mafhungoni a »irama iyi? (2)
- 15.5 U ya nga mafhungo a »irama iyi, Ntsieni u fhambana hani na Mphelekedzeni? (2)
- 15.6 Siangane na kutshilele kwa Vho Derek na Vho Schoeman zwo thusedza hani magumo a ¼ishandi mafhungoni a »iramani iyi? (2)
- 15.7 Kuambeke na maitete a Thovhele Tshilwavhusiku »iramani iyi zwi bvukulula hani vhu»ipfi havho? (2)
- 15.8 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une muñwali a tama u u bveledza nga »irama iyi? (2)
- 15.9 Sedzani mutaladzi wa 10: '(Vho tshenuwa.)' ¹alutshedzani uri ndi ngani muanetsheli o shumisa ndango ya tshiteidzhi nga n»ila heyi. (2)
- 15.10 Ndi afhio masiandaitwa e a vhangea nga n¾hani ha kutshilele kwa maforo¾erekere mafhungoni a »iramani iyi? Bulani ZWIRARU. (2)
- 15.11 U ya nga kuvhonele kwañu ni vhona zwe Thovhele Tshilwavhusiku a ita kha mavhuru zwi tshi ¾anganedzea naa? Tikedzani phindulo ya½u nga mbuno MBILI. (2)
- 15.12 Khwa¾hisani nga mbuno tharu uri no vha ni tshi nga ita mini arali no µiwana ni kha nyimele i fanaho na ye Luka a ¾angana nayo mafhungoni a »irama iyi. (3)

(3)
[25]

¹HANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 25
MARAGAGU¹E: 80